

Απαντήσεις :

Διδαγμένο Κείμενο

A1 . Μετάφραση

Οι αρετές λοιπόν δεν υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως, ούτε όμως είναι αντίθετο με τη φύση μας να γεννιούνται μέσα μας, αλλά εμείς έχουμε από τη φύση την ιδιότητα να τις δεχτούμε μέσα μας, τέλειοι όμως σ' αυτές γινόμαστε με τη διαδικασία του εθισμού.

Επιπλέον πρώτα αποκτούμε τις δυνατότητες αυτών που υπάρχουν σε εμάς εκ φύσεως και ύστερα πραγματοποιούμε τις αντίστοιχες ενέργειες (πράγμα που είναι φανερό στις αισθήσεις · δηλαδή δεν αποκτήσαμε τις αισθήσεις λόγω του ότι είδαμε πολλές φορές ή ακούσαμε πολλές φορές, αλλά αντίθετα έχοντάς τες κάναμε χρήση τους, και δεν τις αποκτήσαμε έχοντας κάνει ξανά και ξανά χρήση τους) · τις αρετές ωστόσο τις αποκτούμε αφού πρώτα κάνουμε πράξη τις αντίστοιχες δυνατότητες, όπως ακριβώς συμβαίνει και στις άλλες τέχνες · αυτά δηλαδή που πρέπει να τα κάνουμε αφού τα μάθουμε, αυτά τα μαθαίνουμε κάνοντάς τα · για παράδειγμα, οι άνθρωποι γίνονται οικοδόμοι με το να χτίζουν και κιθαριστές με το να παίζουν κιθάρα· έτσι λοιπόν γινόμαστε δίκαιοι με το να κάνουμε δίκαιες πράξεις, συνετοί με το να κάνουμε συνετές πράξεις, γενναίοι με το να κάνουμε γενναίες πράξεις.

B1. Στο πρώτο από τα δοθέντα αποσπάσματα ο Αριστοτέλης διακρίνει την ανθρωπινή αρετή σε δύο κατηγορίες (διττής ούσης): **α) στις διανοητικές αρετές** (π.χ σοφία, σύνεση , φρόνηση) που έχουν σχέση με το «κυρίως λόγον ἔχον» μέρος της ψυχής και **β) στις ηθικές αρετές** (π.χ ελευθεριότητα, γενναιοδωρία, σωφροσύνη) που έχουν σχέση με το «ἄλογον» και το «λόγον ἔχον μέρος» της ψυχής και που το ονομάζει ἐπιθυμητικόν

Οι διανοητικές αρετές (π.χ σοφία, σύνεση , φρόνηση) έχουν σχέση με το «κυρίως λόγον ἔχον» μέρος της ψυχής. Το κύριο γνώρισμά τους είναι ότι χρωστούν τη γένεση και την αύξησή τους κατά κύριο λόγο στη **διδασκαλία**. Η απόκτησή τους προϋποθέτει **πείρα** και **χρόνο** (τό πλεῖον). (Η διατύπωση αυτή βέβαια αφήνει να εννοηθεί ότι υπάρχουν

και άλλοι παράγοντες, οι οποίοι εδώ παραλείπονται). Αφού λοιπόν οι διανοητικές αρετές οφείλονται στη διδασκαλία, την **κύρια ευθύνη για τη μετάδοσή τους** την έχει η **εκπαίδευση** και οι φορείς της (κατά κύριο λόγο οι δάσκαλοι), χωρίς βέβαια να είναι άμοιροι ευθυνών άλλοι παράγοντες όπως επίσης και το ίδιο το άτομο.

Οι ηθικές αρετές (π.χ ελευθεριότητα, γενναιοδωρία, σωφροσύνη) έχουν σχέση με το δεύτερο μέρος του λογικού μέρους της ψυχής που μετέχει και στο επιθυμητικό και στο ορεκτικό μέρος της ψυχής. Ο άνθρωπος τις αποκτά με τον **εθισμό** (ἔθος), **τη συνήθεια, την άσκηση σ' ένα συγκεκριμένο τρόπο συμπεριφοράς**. Ο Αριστοτέλης μάλιστα για να ενισχύσει αυτή την άποψη ορθά τονίζει την ετυμολογική συγγένεια που υπάρχει ανάμεσα στις λέξεις «ηθική» και «έθος». Ο Αριστοτέλης δηλαδή ερευνά την πραγματική σημασία των λέξεων συσχετίζοντάς την με τα πράγματα που αυτές δηλώνουν· γι' αυτόν οι λέξεις δεν είναι απλοί ήχοι, παρά σχετίζονται όχι μόνο μεταξύ τους αλλά και με τα πράγματα που δηλώνουν. Είναι βέβαιος ότι οι λέξεις είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με ό,τι δηλώνουν, ότι τα πράγματα είναι όπως τα δηλώνουν οι λέξεις (το λέγεσθαι ταυτίζεται με το εἶναι).

Για την απόκτηση των ηθικών αρετών **βασικό ρόλο παίζει ο εθισμός** καθώς είναι αποτέλεσμα συνήθειας και επανάληψης. **Την ευθύνη για την κατάκτησή τους έχει κυρίως αυτός που με θέληση, επιμονή και υπομονή ασκείται σε αυτήν, το ίδιο το άτομο, ο «μαθητής».** Φυσικά, αρωγός του ατόμου σ' αυτό το καθήκον είναι τόσο η οικογένεια και το στενό περιβάλλον του όσο και η πολιτεία με τη συστηματική αγωγή αλλά και το έργο των νομοθετών, οι οποίοι «τούς πολίτας ἐθίζοντες ποιούσιν ἀγαθούς».

B2. Στο δεύτερο από τα δοθέντα αποσπάσματα ο Αριστοτέλης κάνει μία **αντιδιαστολή** ανάμεσα στα γνωρίσματα που ο άνθρωπος έχει από τη φύση του (όπως οι αισθήσεις όραση, ακοή κ.τ.λ) και στις αρετές. Για τα πρώτα (τα «εκ φύσεως») υποστηρίζει πως **κάθε άνθρωπος πρώτα έχει τη δυνατότητα να ενεργήσει και μετά ακολουθεί η πραγμάτωση αυτής της δυνατότητας, η εφαρμογή στην πράξη (πρότερον δύναμις - ὕστερον ἐνέργεια).** Για τις αρετές **ὁμως** ισχύει το αντίθετο: **πρώτα τις**

εφαρμόζουμε στην πράξη και μετά τις αποκτούμε , μετά δηλαδή ακολουθείται η κατάκτησή της (πρότερον ενέργεια - ύστερον δύναμις) , δηλαδή προηγείται η ενέργεια (οι εμπειρίες, οι επαναλήψεις, η άσκηση). Η αντίθεση αυτή πιστοποιεί για μια ακόμη φορά ότι οι ηθικές αρετές δεν είναι έμφυτες. Αφού δηλαδή με τις ηθικές αρετές δε συμβαίνει ό,τι συμβαίνει με αυτά που έχουμε εκ φύσεως, είναι φανερό πως ο άνθρωπος δεν έχει μέσα του εκ φύσεως τις ηθικές αρετές (*ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι...ἐγγίνεται*).

Για να οδηγηθεί λοιπόν ο Αριστοτέλης στη θέση «**τάς δ' ἀρετάς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον**» χρησιμοποιεί τους όρους δύναμις-ενέργεια. Άλλωστε , είναι θεμελιώδης στη φιλοσοφία του Αριστοτέλη η **διάκριση** – συχνά αντιθετική – των εννοιών **δύναμις και ενέργεια**. **Δύναμις** είναι η δυνατότητα που έχει ένα πράγμα ή ένα ον να γίνει ή να κάνει κάτι, ενώ η **ἐνέργεια** είναι η πραγμάτωση αυτής της δυνατότητας. Γενικά ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η «**ἐνέργεια**» έχει **μεγαλύτερη αξία από τη «δύναμη**» (αφού είναι απαραίτητη η προσωπική συμμετοχή ή , ακόμα πιο πολύ, η προσωπική προσπάθεια, ενώ το δυνάμει βρίσκεται έξω από τον έλεγχο και την ευθύνη του ανθρώπου). Εδώ συνδέει στην περίπτωση των φυσικών πραγμάτων τάς δυνάμεις με το πρότερον και τάς ενεργείας με το ύστερον, εννοώντας ότι **αἱ δυνάμεις ἔχουν χρονική μόνο προτεραιότητα ἐναντι των ενεργειών και όχι λογική ή οντολογική** (σχόλιο σχολικού βιβλίου σελ.158). Μάλιστα σχετικά με τις αρετές το ἐνεργεία αποκτά ακόμα πιο μεγάλη αξία , αφού σ' αυτό είναι παρούσα η ηθική ευθύνη του ατόμου.

Ο Αριστοτέλης στηρίζεται, λοιπόν σε αυτή τη διάκριση για να τεκμηριώσει το επιχείρημά του και για να το παρουσιάσει σαφέστερα και πιο κατανοητά χρησιμοποιεί και κάποια άλλα μέσα . Συγκεκριμένα χρησιμοποιεί και την αναλογία καθώς και το παράδειγμα. Υποστηρίζει , δηλαδή ότι με τις αρετές συμβαίνει ό,τι και με τις τέχνες (ο τρόπος κατάκτησης μιας αρετής είναι όμοιος με τον τρόπο κατάκτησης της ικανότητας σε μια τέχνη): **τάς δ'ἀρετάς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν**. Ὅπως συμβαίνει με αυτά στα οποία προηγείται η άσκηση και ακολουθεί η ενέργεια , το ίδιο συμβαίνει και με τις επιμέρους ηθικές αρετές: **ἄ γάρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν,**

ταῦτα ποιοῦντες μανθάνομεν... - οὔτω δὴ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα . Στο δεύτερο μισό της ενότητας, ο Αριστοτέλης λοιπόν παρουσιάζει τα στοιχεία της επιχειρηματολογίας του αναλογικά. Η αναλογία ανάμεσα στις αρετές και στις τέχνες δηλώνεται με τις παραβολικές εκφράσεις ὥσπερ... οἶον ... - οὔτω...

Ακόμα, ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί ως εμπειρικός φιλόσοφος και τα παραδείγματα με τους οικοδόμους και τους κιθαριστές, αντλώντας τα από τις προσωπικές δραστηριότητες του ανθρώπου (από τις τέχνες), Έτσι, ως προς το θέμα της ηθικής αρετής , παρατηρεί ότι σ' αυτή συμβαίνει ό,τι ακριβώς και στις πρακτικές τέχνες : οι άνθρωποι πρώτα εξασκούνται στην οικοδομική, για να γίνουν οικοδόμοι και πρώτα εξασκούνται στο παίξιμο της κιθάρας , για να γίνουν κιθαριστές. Τέλος, με το οὔτω δὴ συνάγει το συμπέρασμα εφαρμόζοντας τα παραδείγματα στην ηθική αρετή και δίνοντας ευκαιριακά τρεις μορφές της : τη δικαιοσύνη, τη σωφροσύνη και την ανδρεία.

B3. σελ. σχολικού βιβλίου 152-153 «Πριν από όλα ... σε ηθικές και διανοητικές»

	ουσιαστικό	επίθετο
B4. οὔσης :	ουσία	ανούσιος
ἔσχηκε:	σχέση	σχετικός
πεφυκότων:	φύση	φυτικός
χρησάμενοι:	χρήση	ἀχρηστος
μανθάνομεν :	μάθημα	μαθητικός

Γ. Αδίδακτο Κείμενο

Γ1. Μετάφραση

Γιατί νομίζω πως εσείς δεν αγνοείτε, ότι ήδη έχουν γίνει πολλές τέτοιου είδους πράξεις, που στην αρχή όλοι ανεξαιρέτως τις θεώρησαν ότι είναι συμφορές και τους συμπόνεσαν αυτούς που τις έπαθαν, ύστερα όμως αντιλήφθηκαν ότι αυτές οι ίδιες είχαν γίνει αιτία των πιο μεγάλων αγαθών. Και γιατί πρέπει να μιλάω γι' αυτά που θα γίνουν περαιτέρω (ή στο μέλλον) ; Αλλά και σήμερα μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι οι πόλεις που έχουν βέβαια τα πρωτεία, , εννοώ την Αθήνα και τη Θήβα,

έφθασαν σε μεγάλη ακμή όχι με την ειρήνη, αλλά από αυτά που ανέκτησαν πάλι τις δυνάμεις τους, αφού δοκίμασαν πρώτα τη δυστυχία στον πόλεμο· και από αυτά (μπορούμε να διαπιστώσουμε) ότι η μία έγινε (ή κατέστη) ηγεμονική δύναμη (επικεφαλής) της Ελλάδας, ενώ η άλλη έχει γίνει τόσο ισχυρή στην παρούσα χρονική στιγμή, όσο κανένας ποτέ μέχρι τώρα δεν το περίμενε ότι θα γίνει· διότι η φήμη και η δόξα δε συνηθίζουν να προέρχονται από την ησυχία, αλλά από τους αγώνες.

Γ2.

ὕμᾱς : (ἔ)

πόρρω : πορρωτάτω

ἀγαθῶν : εὖ

αὐτάς : ὕμῶν αὐτῶν

ἡγεμόνα : ἡγεμόσι(ν)

οἶμαι : ὤετο

ὑπέλαβον : ὑπειλήφθαι

τοῖς παθοῦσιν : τοῖς πεισομένοις

ἔγνωσαν : γνοίη

καταστάσαν : κατάστηθι

Γ3α.

ὕμᾱς : υποκείμενο του ειδικού απαρεμφάτου οὐκ ἄγνοεῖν (ετεροπροσωπία)

συμφοράς : κατηγορούμενο στο υποκείμενο «ἄς» μέσω του συνδετικού ρηματικού τύπου «εἶναι»

τοῖς παθοῦσιν : έναρθη επιθετική μετοχή που λειτουργεί ως αντικείμενο στο ρήμα «συνηχθέσθησαν»

τί : αιτιατική επιρρηματική της αιτίας στο «δεῖ»

λαβούσας : κατηγορηματική μετοχή που εξαρτάται από το ρήμα «εὕρομεν ἄν» και αναφέρεται (συνημμένη) στο αντικείμενό του «τάς πόλεις»

ἡγεμόνα : κατηγορούμενο στο «τήν μέν» μέσω του συνδετικού ρηματικού τύπου «καταστάσαν»

Γ3β. Ὁ ῥήτωρ εἶπεν ὅτι αἱ γὰρ ἐπιφάνειαι καὶ λαμπρότητες οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγώνων γίνεσθαι φιλοῖεν

καὶ

Ὁ ῥήτωρ εἶπεν τὰς γὰρ ἐπιφανείας καὶ λαμπρότητας οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγώνων γίνεσθαι φιλεῖν.

Εκτίμηση :

Τα φετινά θέματα των Αρχαίων Ελληνικών, σε γενικές γραμμές , κρίνονται βατά και αντιμετωπίσιμα από το σύνολο των μαθητών.

Πιο συγκεκριμένα, τα θέματα του διδαγμένου κειμένου θεωρούνται αρκετά εύκολα, καθώς οι ενότητες 1-2 των Ηθικών Νικομαχείων , που επιλέγηκαν δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερες δυσκολίες τόσο στην κατανόηση όσο και στην ερμηνευτική τους ανάλυση .

Τα θέματα του αδίδακτου κειμένου επίσης θεωρούνται βατά , χωρίς σημαντικές δυσκολίες. Τη μετάφραση του κειμένου , πέρα από λίγα σημεία , εύκολα μπορούσε να αντιμετωπίσει κάθε μαθητής. Οι γραμματικές και συντακτικές παρατηρήσεις ήταν σαφείς και προϋπέθεταν πολύ καλή μελέτη και προετοιμασία από την πλευρά των μαθητών .